

6 Karaktärsområden

I presentationen av karaktärsområden ligger fokus på områden som påverkas direkt eller indirekt av det här aktuella järnvägsprojektet. Med karaktärsområde avses ett avgränsbart och definierbart uttryck som bygger på naturförhållanden, markanvändning, kommunikationsmönster, bebyggelsens struktur och karaktärsdrag och annat historiskt och kulturellt innehåll i landskapet.

Inom och i järnvägskorridorens närområde har följande karaktärsområden identifierats: Industri- och verksamhetsmiljöer, bostadsbebyggelse, årummet, dalsidor och höjder, kommunikationer, biologiskt kulturarv samt sentida verksamhetsbyggnader.

I detta kapitel bedöms respektive karaktärsområdes känslighet. Med känslighet menas sannolikheten för att de värden som definierats minskar eller går förlorade till följd av den påverkan som bedöms uppstå. De objekt, strukturer och samband som är centrala värden för att kulturmiljön ska kunna förstås eller upplevas, är som regel även känsligast för påverkan.

Den bedömning av känslighet som görs i kapitel 6 och kapitel 7 utgår endast från påverkan som kan förekomma i detta projekt, inga andra typer av förändringar från andra aktörer och projekt.

Definitioner av känslighet i denna kulturarvsanalys

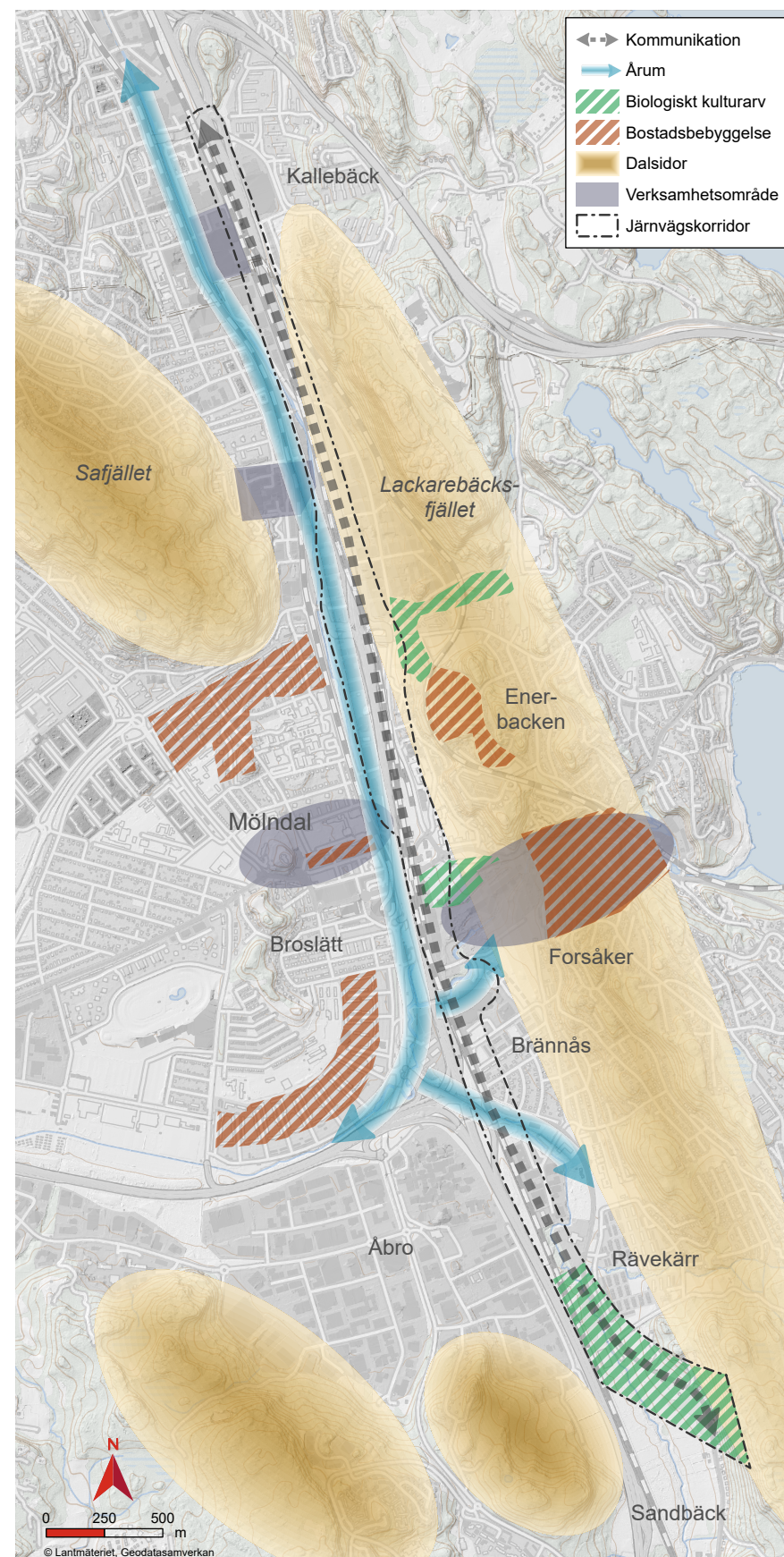
Sambandsbrott - Innebär att sambandet/kopplingen bryts mellan olika delar i en miljö som gör det svårare att läsa och förstå hur miljön har hängt ihop. Exempelvis kan en järnväg bli en barriär inom och mellan kulturmiljöer.

Reducering - Innebär att viktiga element tas bort i en kulturhistorisk miljö, exempelvis genom rivning, grävning, avverkning eller övrigt ianspråktagande av mark.

Fysisk påverkan - Innebär påverkan på den fysiska miljön genom att nya element tillförs till miljön, exempelvis genom en tillbyggnad.

Upplevelsevärde - Grundar sig i möjligheten att läsa och förstå det historiska sammanhanget i miljön. Upplevelser har en subjektiv karaktär och estetiska aspekter kan spela in.

Skalbrott - Kraftiga förändringar i skala när exempelvis ett höghus byggs i ett område med låg bebyggelse.

Figur 99: Karta över karaktärsområden.

6.1 Karaktärsområde industri- och verksamhetsmiljöer

Mölnadal har en lång industritradition som går från medeltidens kvarnar över 1800-talets diversifierade verksamhet. Vattenkraften och Mölnadalens transportmöjligheter var länge de avgörande faktorerna för lokaliseringen. Det finns flera bevarade miljöer som berättar om denna epok. Arbetstillfällena lockade stora mängder arbetare som bosatte sig i närheten. Bebyggelsen beskrivs under 6.2. En industrinära bostadsmiljö bör särskilt framhävas även i detta kapitel. Det är villa Korndal som uppfördes på 1870-talet med tillhörande engelsk park. Dess historia och den välbevarade helhetsmiljön gör att den har mycket höga kulturhistoriska värden.

6.1.1 Känslighet

De kvarvarande industrimiljöerna är centrala för att förstå Mölnalds historia och utveckling. Kvarnbyn utgör riksintresse för kulturmiljövården, Krokslätts fabriker är förklarade som byggnadsminne och är utpekade i bevarandeprogrammet. Forsåkers industriområde, Krokslätts fabriker, Esselte/Wezäta-Melins, Lyckholms bryggeri och Almedals fabriker är utpekade i bevarandeprogrammet. De två sistnämnda områdena ligger utanför järnvägskorridoren och berörs inte av projektet.

Kulturmiljöerna har ett upplevelsevärde där volymerna och utformningen ger besökaren möjlighet att ta del av, och därmed få insikt i, delar av industriarbetarnas vardagsmiljö och produktionens villkor. Flera av dessa miljöer används idag för kontorsverksamhet vilket innebär en arbetsplatskontinuitet och möjligheter till varsamt brukande och bevarande.

Miljöerna är känsliga för sambandsbrott, skalbrott, reducering och fysiska förändringar eftersom det påverkar läsbarheten och förståelsen av miljöns funktion. Exempel på detta är rivning och anläggandet av stora strukturer mellan byggnader/funktioner i en miljö vilket bryter funktionella samband. Upplevelsevärdet är avhängigt av att kulturvärdena i miljön ingår i ett läsbart sammanhang och blir därför känsligt för kraftiga förändringar.

Figur 100: Almedals fabriker var inriktad på textilproduktion och grundades 1848. Verksamheten blev efterhand mycket omfattande. På grund av den hårda konkurrensen och omstruktureringar inom textilindustrin lades produktionen ner på 1950-talet. Idag är här kontor.

Figur 102: Villa Korndal.

Figur 101: Wezäta-Melins.

Figur 103: Krokslätts fabriker.

6.2 Karaktärsområde bostadsbebyggelse

Bebyggelsen i Mölndalsområdet är anlagd i takt med att behovet av bostäder och samhällsfunktioner ökat, efterfrågan styrdes av den industriella utvecklingen och dess ökande behov av arbetskraft.

Mölndalsåns dalgång var ett av de första och största industriområdena i Göteborg. Många industrier lades ner under 1900-talets andra hälft, men verksamhetsprägnen är fortsatt stark i området.

Det finns fina exempel på sammanhållen bostadsbebyggelse från expansiva perioder kvar i närheten av järnvägskorridoren; Åby,

Mölndals kvarnby, Enerbacken, tidig centrumbebyggelse och Hagåkersgatan/Häradsgatan. Inom järnvägskorridoren hittades dessutom vid byggnadsinventeringen 12 friliggande villor/bostadshus med högt kulturhistoriskt värde.

6.2.1 Känslighet

Karaktärsområde bostadsbebyggelse visar på viktiga skeden i Mölndals historia och utveckling och berättar om samhällets framtidstro. För framtidens Mölndalsbor är de utpekade bostadsområdena av värde för att kunna förstå samhällets framväxt men även av betydelse för de boendes identitet.

Miljöerna är känsliga för sambandsbrott, skalbrott, reducering och fysiska förändringar som påverkar den ursprungliga strukturen. Exempel på detta är rivning eller anläggandet av stora strukturer mellan byggnader. Upplevelsevärde är avhängigt av att kulturvärdena i miljön ingår i ett läsbart sammanhang och blir därför känsligt för kraftiga förändringar.

Figur 104: Tidig centrumbebyggelse vid Tempelgatan.

Figur 105: Hagåkersgatan.

6.3 Karaktärsområde årum

Vattendraget genom Mölndal är motorn i samhällsutvecklingen här. Det var från början en del av en havsvik som senare snördes av och blev till en å, idag kallad Mölndalsån. Ån har under mycket lång tid fungerat som kommunikationsled. Man färdades tidigt på vattnet, men även vid sidan av. Den nord-sydliga transportleden på land har så länge man kan se i det äldre kartmaterialet legat invid vattendragen.

Vattendraget var även av vikt för jakt och fiske. Så småningom blev jordbruket den främsta försörjningskällan och här vid ån fanns lämplig mark för detta. Mölndalsån, Kålleredsbäcken och Balltorpsbäcken ingår i samma vattensystem och binder samman dalgångarna.

Mölndalsån har varit allmän flottled från Tvättesjön till utloppet vid Göteborg i Göta älv. Hela eller delar av ån har dessutom varit kungsådra, det vill säga att vattenleden inte fick spärras av anläggningar som fasta fisken eller kvarnar så att flottning, fiske eller sjöfart hindrades. Man bedrev också pråmtrafik på ån.

Vattnets fallhöjd var förutsättningen för lokaliseringen av de första vattenverken i form av kvarnar. Kvarnverksamhet är känt i området åtminstone sedan medeltiden. Så småningom anlades allt fler och större verksamheter och industrier utefter ån. Verksamheterna krävde allt mer arbetskraft och bostadsbebyggelsen ökade i omfattning. Den tidigare jordbruksbygden omvandlades som en följd av detta under det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet till ett samhälle och så småningom en stad.

Ån ligger centralt i dalgången och dess betydelse för förståelsen av områdets historia och framväxt är central. Den är dock idag en underutnyttjad resurs och flyter i princip obemärkt förbi det infrastrukturpräglade landskapet. Ån är idag omgiven av hårdgjorda ytor i form av vägar, järnväg och verksamhetsområden. Vattenkvaliteten i ån var förut dålig på grund av utsläpp från industrin men idag har den förbättrats avsevärt. Årummet är utpekade i inventeringen VaKul, se kap 1.11.

Mölndalsån är kantad av en murad strandskoning av äldre karaktär vid Krokslätts fabriker. Strandskoningar kan finnas på ytterligare ställen, men ån inte är inventerad med avseende på detta. Åns lokalisering har sannolikt inte förändrats nämnvärt de senaste århundradena, men har till vissa delar rätats ut och täckts över. Ett exempel på ursprunglig sträckning ser man här vid "Åkröken", den återfinns på kartor från 1700- och 1800-talen.

Figur 106: Infrastruktur och sentida verksamhetsbyggnader vid årummet.

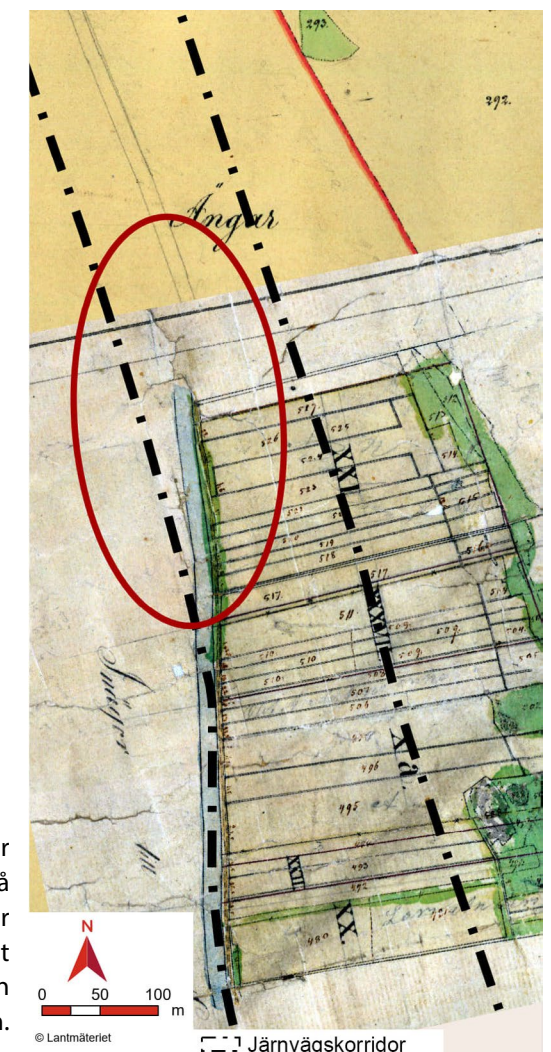
6.3.1 Känslighet

Årummet har spelat en avgörande roll i Mölndals framväxt. Mölndalsåns kvarvarande sträckning och karaktär är därför av värde för att förstå åns historiska betydelse för dalgångens historia och industrisamhällets utveckling.

Årummet är känsligt för fysiska förändringar och sambandsbrott genom till exempel omdragning, uträtning och övertäckning eftersom det förändrar den historiska miljö som utgjort förutsättningen för lokalisering av verksamheter och bebyggelse i Mölndal. Läsbarheten i det större perspektivet blir därmed påverkat, och så även åns upplevelsevärde.

Figur 107: Mölndalsån.

Figur 108: Åkröken syns här på två kartor lagda ovanpå varandra. Överst i bild är karta från 1765 och underst är karta från 1861. Ringen visar själva kröken.

6.4 Karaktärsområde kommunikationer

Mölndalsåns dalgång har i flera tusen år använts som kommunikations- och frakttled. Först färdades man framförallt på vattnet, men efterhand började vägar dras på land och så småningom anlades järnvägen.

Järnvägskorridoren präglas av en stor mängd infrastruktur som fungerar som transportstråk; Mölndalsvägen, järnvägen, E6/E20, cykelbana och Mölndalsån. Här finns även stora parkeringsytor. Kungsbackavägen/Göteborgsvägen går i princip i samma sträckning som vid karteringen 1694.

6.4.1 Känslighet

Ån hanteras under karaktärsområdet årummet, se ovan.

Under lång tid har dalgången nyttjats för kommunikationer som bidragit till industriernas etablering och framväxt. De är fortfarande betydelsefulla för samhällets fortsatta utveckling.

Ingående strukturer i karaktärsområde kommunikationer är i olika grad känsliga för förändring.

Järnvägen har genomgått flera förändringar sedan anläggandet men har alltid gått i nord-sydlig riktning med anslutning österut. Den har relativt låg känslighet för förändring eftersom den redan har genomgått stora förändringar sen dess anläggande och har kvar sin ursprungliga funktion. Kungsbackavägen/Göteborgsvägen har gått på samma ställe i många hundra år. Den har genomgått förändringar i vägbredd och beläggning men i huvudsak har den samma dragning som den hade på 1600-talet. Den är känslig för omdragning eftersom detta påverkar läsbarheten av vägens historiska sträckning.

Figur 109: Kungsbackaleden. På fotot syns hur väg och järnväg går parallellt i nord-sydlig riktning.